

Astra
Braşov.

1180.586

167

D

ASIRA
BIRSON.

767

1180-586

+

LUI TITU MAIORESCU, OMAGIU

XV FEVRUARIE

•••• MCM ••••

XV FEBRUARIE MCM

LUI

TITU MAIORESCU

OMAGIU

*Donata de
Yon G. G. G.*

XV FEVRUARIE MCM

BUCUREȘTI

Tipografia grafică J. V. SOCEOLU, Str. Biserii, No. 59

1900.

LUI

TITU MAIORESCU

OMAGIU

*Donata de
Ion Gheorghiu*

XV FEVRUARIE MCM

BUCUREȘTI

Stabilimentul grafic J. V. SOCECŪ, Str. Berzei, No. 59

1900.

Un citat suficient pentru un specialist, nu spune nimic marelui public, publicului celui nepregătit, iar o aluziune sugestivă pentru cel d'întăiu, trebuie transformată într'o largă demonstrație, pentru a nu scăpa celui d'al doilea.

Proporțiunea dintre text și note de asemenea e deosebită, acestea din urmă amenințând să invadeze toată pagina în recenziunile ca și în studiile noastre de erudiție. Lucrul e natural. Critica izvoarelor ajurea foarte dezvoltată, la noi nu e nici începută și ea trebuie compensată prin numărul cât de mare al citatelor. De unde aiurea e suficient, pentru stabilirea unui fapt sau date, citarea unui singur izvor, dovedit ca contemporan și al cărui text e stabilit după toate regulile paleografice și diplomatice, la noi, unde asemenea lucrări pregătitoare lipsesc, numai citarea a cât mai multe izvoare le poate ține locul.

Toate aceste cer spațiu, cer pagini! Și câtă de ce recenziunile noastre de valoare iau proporțiuni mari, deși nu în aceasta stă valoarea lor, pe când celor din apus, de asemenea valoroase, le este de ajuns spațiul unei pagini sau a unei coloane de tipar.

Dar când în țările culte se întâlnesc aceleași condițiuni care au determinat la noi mărirea recenziunilor, se produce același rezultat. Cităm ca exemplu pe istoricul Jirebek, un savant occidental în toată puterea cuvintului, care, având să facă darea de seamă despre o carte tratând din istoria peninsulei balcanice, recenziunea sa devine o adevărată monografie, plină de citațiuni și chiar de inedit. Materia fiind necunoscută, recenziunea devină întinsă, adică tot ceea ce se întâmplă și în erudiția românească, unde în plus recensentul mai are de luptat cu lipsa de preparație a publicului. De asemenea excelentele dări de seamă ce vechia publicațiune a Academiilor franceze *Journal des Savants* face despre lucrările de seamă aparute în diferitele ramuri ale științei, și care trase în broșură devin niște adevărate monografii. De citat în particular studiile asupra literaturii medievale iscalite Gaston Paris sau bibliografice ale savantului director al Bibliotecii Nationale, L. Delisle.

Mărirea recenziunilor noastre față de concisiunea celor din apus nu e deci un semn de inferioritate a criticii științifice la noi, ci ea corespunde nivelului științei însăși și a publicului pentru care este scrisă, iar ca recenziunile să fie mai scurte trebuie ca monografiile să apară mai numeroase, astfel ca lucrarea de deslegarea diferitelor probleme și lămurirea multelor cestiuni obscure să nu se mai împartă, ca până acum, pe din două între monografii și recenziuni.

26 Ianuarie, 1900.

Ștefan Orășanu.

DELA CINE ȘI CÂND AU IMPRUMUTAT ROMÂNII ALFABETUL CHIRILIC?

Dintre popoarele slave cu care Românii au fost în contact de vecinătate și cu care ei au avut relațiuni politice trei sunt care au întrebunțat în scrierea lor alfabetul chirilic: Bulgarii, Sîrbi și Rușii. Cele mai vechi monumente literare scrise cu acest alfabet se găsesc la Bulgari: întâiul după vechime este inscripțiunea funerară descoperită nu de mult într'un sat de pe malul ostie al lacului Prespa în Macedonia, pusă la 993 de către țarul Samuil în amintirea părinților săi. La Ruși cel mai vechiu manuscris, evanghelia lui Ostromir, e din anii 1053/1057. La Sîrbi, manuscrisele sau documentele date sunt și mai nouă: cele mai vechi nu se urcă mai sus de secolul al 12-lea.

Dela care din aceste trei popoare, toate trei de origine slavă și ortodoxe, și-au luat Românii alfabetul lor?

S'ar putea răspunde a priori, fără teamă de a greși, că delă Bulgari, deoarece aceștia sunt singurul popor slav ortodox, cu care noi am întreținut raporturi politice și culturale îndelungi și intime, începând eu primele timpuri asupra cărora izvoarele aruncă oarecare lumină și ajungând până în timpurile bine cunoscute ale istoriei noastre. Epoca de care vorbesc aci este cea cuprinsă între veacul al 7-lea și al 14-lea, când încep documentele noastre scrise.

Supremația bulgară asupra țărilor de la nordul Dunării în timpul primului imperiu bulgăresc și strînsele relațiuni politice, de prietenie sau de suzeranitate, ce existau între stătuțelele românești dela stînga Dunării și între al doilea imperiu bulgăresc dela dreapta ei, sunt astăzi fapte istorice necontestabile: ele se adevăresc nu numai prin organizația și așezămintele noastre vechi, care în cea mai mare parte sunt de origine bulgărească, dar și prin prezența neîndoieinică a limbii bulgare în literatura bisericească și profană, precum și în diplomația noastră vechie. Cultura noastră vechie, atât în Țara Românească cât și în Moldova, este în mare parte bulgărească: manuserisele cele mai vechi sunt aproape toate bulgărești, iar primele documente ale voevozilor sunt redactate în limba întrebuintă pe același timp de țarii bulgari în cancelăriile lor, așa zisa limbă mediobulgară. Astfel e documentul lui Vladislav Basarab dela c. 1366. În sec. 15 și 16 această literatură se menține și deabia prin sec. 17 se strecoară într'nsă pentru foarte scurt timp, câteva influențe rusești, predominante înainte de acest timp numai în diplomația moldovenească. Influențele sirbești au fost cu totul neînsemnătoare și mărginite numai la Țara Românească.

Dacă toate aceste sunt adevărate, nimic mai natural decât a presupune că și aplicarea alfabetului chirilic la scrierea română s'a făcut sub influența limbii și scrierii bulgărești.

Românii, întâi cei din Țara Românească și apoi cei din Moldova, au scris, în primele timpuri ale voevodatelor, bulgărește: așa sunt scrise cărțile lor bisericești și profane, așa sunt scrise actele diplomatice și documentele private. Mai târziu, din prieni asupra căroră nu e locul să vorbim aci, ei începură să scrie și românește, și scriu multă vreme când bulgărește, când românește, păstrînd limba bulgărească mai ales în biserică, și înlocuind-o cu cea română în actele private și în documentele oficiale. Înainte de a scrie însă bucați

întregi în românește, ei au fost nevoiți adeseori să scrie cuvinte singurate în textul actelor bulgărești: în-tăin de toate nume proprii, apoi cuvinte, pe care nu mai puteau sau nu mai știau să le dea în bulgărește.

Primele cuvinte românești scrise cu chirilica sunt, prin urmare, numele proprii citate în documente. Din ortografia acestor nume vom scoate deslegarea problemei ce ne-am pus.

Obicinuiți cu limba mediobulgară și cunoscînd prin urmare pronunția acestei limbi, primii noștri scriitori de documente, grămăticii sau dieci, trebuiau să aplice sunetelor românești acele semne din alfabetul chirilic, a căror valoare fonetică bulgărească corespunde întocmai sunetelor românești pe care voiau să le exprime. Această valoare fiind astăzi cunoscută, pentru unele semne ce mai multă, pentru altele cu mai puțină precisiune—câci pentru niște timpuri atât de îndepărtate cum e sec. 14-lea o precisiune absolută este imposibilă—, o comparație între valoarea fonetică a literilor chirilice din cuvintele românești cu valoarea literilor corespunzătoare din cuvintele bulgărești ne va deslega, cred, în mod definitiv chestiunea: dacă semnele alfabetului chirilic au trecut în scrierea română cu valoarea ce aveau ele în limba bulgară din sec. 14, sau cu o altă valoare.

Se știe că valoarea fonetică a acestor semne a variat pentru unele dintr'însele în decursul timpului, paralel cu schimbarea sunetelor ce reprezentau. Cel mai interesant în această privință este pentru noi semnul ж.

În vechiul alfabet bulgăresc ж avea valoarea џ. Dacă Românii ar fi înprumutat, precum au crezut unii învățați de-ai noștri, alfabetul chirilic dela Bulgari cunoscînd după alcătuirea lui, să zicem în sec. 9 sau 10, când ж avea încă valoarea џ, atunci litera ж ar fi trebuit să însemne și în alfabetul românesc tot џ. Aceasta însă nu se află.

Cu vremea, sunetul ce se reprezenta în scris prin ж și care de la început avea în bulgărește mai multe

nuanțe — s'ar putea reduce toate la două: *к*^o și *а*^o — s'a transformat, pierzându-și nasalismul, în *к* și *а*: transformarea cea dintâiu e generală, a doua e dialectală: cea mai deasă, atât la mijlocul cât și la sfârșitul cuvintelor, e cea dintâiu. De aceea în monumentele bulgare din sec. 14, atât cele scrise în Bulgaria cât și cele scrise la noi, găsim *мѣдрѣ* = *мѣдрѣ* *мѣдрѣ* *мѣдрѣ* *мѣдрѣ* (înțelept), sau *стража* = *стража* *стража*. *к* și *к* în locul vechiului *ж* aveau, în acest caz, la mijlocul cuvintelor un sunet foarte apropiat, dacă nu în totul identic cu românescul *ă*, bulgărescul modern *к* (în transcriere e), iar la sfârșitul lor un sunet foarte apropiat de românescul *i*. E de notat că la sfârșitul cuvintelor se scria, în puterea vechii tradiții, mai des *ж* sau *а* decât *к*.

Aceste fapte ne explică pe deplin de ce în documentele noastre din sec. 14-lea și al 15-lea sunetele românești *ă* și *i* sunt date în ortografia chirilică, amestecat, când eu *к* când eu *ж*: pe *i* însemnă aceste două litere mai ales atunci când sunt urmate de nasalele *м*, *н*: *ж м*, *к м* = *им*, *ж н*, *к н* = *ин*.

Semnul *ѣ*, care din punct de vedere paleografic nu este decât o modificare a lui *ж*, întâmplată în Bulgaria, nu la noi, — el se găsește destul de des în manuscrisele bulgărești din sec. 14 pentru *ж* și *а* sub diferite forme, mai mult sau mai puțin apropiate de al nostru *ѣ*, — nu l-am putut găsi până acum în documentele sec. 14 și 15. Se va fi aflând de bună samă și el, căci în textele românești din sec. 16-lea se găsește cu însemnarea de *i*, *in*. Originea bulgărească a lui *ѣ* e astăzi tot atât de sigură, cât de sigură e originea sîrbească a lui *ѣ*.

Am insistat asupra valorii fonetice ce aveau *к* și *ж* în sec. 14-lea și al 15-lea, deoarece normele ortografice de mai târziu, cele din sec. 16 și 17, au mai puțină importanță pentru chestiunea de care ne ocupăm aci. Și ca să ne convingem că *к* și *ж* au avut la noi în sec. 14 și 15 întocmai aceeași valoare pe care o a-

veau în alfabetul bulgăresc contemporan, voiu cita mai multe cuvinte culese din documentele acestor două secole: mai toate sunt nume proprii, căci acestea apar mai întâiu.

к = а: *Сѣпатъ* Săpatul (sec. 14), *Татаръ* Tatarul (1418), *Русаркнем* Rucărenilor (c. 1430), *Рѣтѣ* Roată (1451), *Чанѣ* Ceară (1453), *Фѣжжени* Făcăanii (1467), *Винѣ* Vințila (1483), *Капѣтѣ* Capotă, *Корѣцаѣ* Cornățelul, *Бѣлѣци* Bălești (1493), *Бѣлѣтѣ* Balotă, *Рѣтѣнда* Rătundul (sec. 15), *Аѣгѣ* leagăn (sec. 15).

к = і: *Тѣмѣ* Timpea (sec. 14; *ibid.* dat. *Тѣмѣ*), *Тѣргѣ* Tîrgoviște (1413), *Дѣмѣ* Dîmbovița (1431), *Дѣмѣ* Dîmbovnic (1451), *Фѣгѣ* Fîntîneala (1493); cf. *Кѣдѣ* Cîdea și *Цѣдѣ* Țîntariu (sec. 16).

к = а: *Дѣжжѣ* Dăbești (1387), *Гѣжжѣ* Găureanii (1437), *Сѣпатъ* Săpatul, *Фѣжжѣ* Făcăanii, *Фѣжжѣ* Frățilești, *Вѣжжѣ* Vlădeanii (1467), *Гѣжжѣ* Ghermănești, *Сѣжжѣ* Sărăcinești, *Гѣжжѣ* Grădiște (1480), *Гѣжжѣ* Grozăvești, *Аѣжжѣ* a lui Lăudat (1493), *Рѣтѣнда* Rătundul, *Цѣжжѣ* Țapaluș (sec. 15), *Кѣжжѣ* Calimănești, *Бѣжжѣ* Brădățanii (1501), *Кѣжжѣ* căpăstru (1508).

Rareori găsece *к* în loc de *к*: *Кѣжжѣ* Copăcel (1496), alături de *Кѣжжѣ*, *Пѣжжѣ* Patru (1499). Încuirea lui *к* cu *к* este o particularitate foarte cunoscută a manuscriselor mediobulgare.

к = і: *Дѣжжѣ* Lînjestii (1437: „Lăngești“ în Argeș, plasa Cotmeana [Frunzescu]; *Гѣжжѣ* Tîncăbeștii (1480: „Tâncăbeștii“ în Ilfov, plasa Snagov [*ibid.*]); *Хѣжжѣ* Hînceu, n. pr. (sec. 15); *Дѣжжѣ* Minzea (sec. 16); *Тѣмѣ* Timpea (sec. 16); *Сѣжжѣ*, *Цѣжжѣ*, *Сѣжжѣ* scinduri, Țîini,

sîrma, **ХАМАЛЪКЪ**, **ТЪСЪРЪКЪЦЕ** hamalic, toporiște (1508).

Exemplele de până aci sunt culese toate din documente muntenești. În documentele din Moldova **ж = ä** este foarte rar: **еръшанскакъ** orașenilor (1472), iar pentru **ж = i** nu cunosc încă nici un exemplu din secolul 14 și 15. Aci **ä** e dat mai totdeauna cu **ж**, iar **i** cu **м**: înfiul (**ж = ä**) este un obicei ortografic împrumutat dela Munteni, al doilea (**м = i**) e luat dela Ruși, la care **м** și-a păstrat până astăzi vechia sa valoare fonetică *i*, polonescul *y*. În Bulgaria el a trecut, cum se știe, de timpuriu în *i*, cu care îl confundau și Muntenii foarte des (**ж, м = и**).

Eată acum câteva exemple de **ж = ä, i** în documentele moldovenești:

ж = ä: **Бѣлша** Baloș (1434), **Жуѣмѣтатк** Jumătate (1435), **Жуѣмѣтатичина** Jumătatevici, a lui Jumătate, **Жигърѣкин** Jigăreanii (1439), **Съскин** Săseanii, **Бѣлшиници** Bălăneștii, **Анамъдѣуачина** Limbăduleici, a lui Limbădule (1443), **Чуѣмѣканици** Ciumăleștii, **Пѣтуринскра** Păturnichear (1444), **Стъшнга** Stăniga, **Стъшнскици** Stănijestii (1445), **Дръгъшкъ** Drăguș (1447), **Гъѣуринча** Găurici (1452), adj. **сѣкъ** seacă (1453, 1470), **Пъхъринича** Păhărnicel (1489), **Тъѣмътѣл** Tăutul, **Къанъу сиктаръ** Călnău spătar (1499).

Câte odată în locul lui **ж** este **к**: **Бѣлшкъ**, **Бѣлша** Baloș (1435); aceasta însă mai rar decât în Țara Românească, ceace se explică prin vecinătatea cu Rușii, care deosebeau foarte consecvent pe **ж** (= *e*) de **к** (= *i*).

ж = i: **Мъндри** Mindrea (1434), **Стръмекъ**, **Стръмѣа** Strîmbea (1435).

Constatăm dar în Moldova, ca și în Țara Românească, pe **ж = i** în grupele **жм, жл = im, in**. Alfel **i** e dat în documentele moldovenești din sec. 14 și 15 prin **м**: **Бырала** Birlea (1404), **Бырлича** Bîrlici, a lui Birlea

(1404, 1435, 1437), **Стръмекъ** Strîmbea (1439), **Мъндрик** Mindrea (1433), **Вьлча** Vilcea (1433, 1434, 1436), **Мънзаци** Minzații (1434), **Гъръска** Gîrbov (1442), **Мънзала** Minzul (1445), **Съръсала** Sîrbul (1449), **Пынтѣа** Pîntee (1449, 1451, 1456), **Накъмъмълакъ** Neagimpean, sau Neagimpean? (1456), **Къндѣ** Cînde (1468).

Exemplele citate ne dovedesc următorul lucru: în Țara Românească, unde era cunoscută limba bulgară, și anume dialectul ostic al acestei limbi, cel ce se vorbea de-alungul Dunării, **ж** în scrierea cuvintelor românești însemna întâi de toate, ca și în Bulgaria, **ä**, iar mai rar, în grupele **жм, жл, i**; **ж** însemna și el **ä**, iar mai rar, în grupele **жм, жл, i**. În Moldova aceste norme nu-s așa de consecvente: **ж** și **к** posed și aci semnificațiunile constatate în Țara Românească, dar **ä** se însămnă cu toate acestea aproape exclusiv prin **ж**, iar pentru **i** se întrebuintează, iarăși aproape exclusiv, semnul rusesc **м**, vechiul bulgăresc **м** sau **ш**, care prin sec. 14-lea ajunsese să se pronunțe în Bulgaria, ca și în Serbia, peste tot *i*.

ж și **ж = ä, i** fiind cu totul necunoscute scrierii rusești și sîrbești, aceste particularități ortografice nu le-au putut împrumuta Moldovenii decât dela Munteni; ceea ce constituie în acelaș timp dovada că și Moldovenii au cunoscut dela început redacțiunea mediobulgară a cărților bisericești.

Aceștea ar fi de ajuns spre a ne convinge că alfabetul chirilic a fost împrumutat de Români dela Bulgari în sec. 14. Voiu mai aduce totuși încă câteva argumente care confirmă acest rezultat. Este sigur că tot din ortografia bulgărească a sec. 14-lea au împrumutat Muntenii și mai apoi Moldovenii *a*) pe **к** în înțeles de **ca, ia**; *b*) pe **рж, лж** în înțeles de **ir, il**; *c*) pe **с** în înțeles de **dz**.

Litera **к**, care în vechiul alfabet bulgăresc însemna două sunete: pe *ä* și pe *ca*, nu s'a păstrat cu aceste două valori decât în bulgărește, limba bulgară fiind singura între cele trei limbi slave vecine cu noi care a

păstrat diftongul vechiu *ea*. Și aceasta s'a întâmplat cu deosebire în partea ostică a teritoriului ei, aceea cu care noi am fost în contact nemijlocit: *дѣакъ* se pronunța în această parte *deal*, *дѣакъ* *leac*, *некъста* *neveasta*. La Ruși și la Sirbi sunetele ce corăspundeau lui *к* erau cu totul altele.

Dacă dar Românii din Țara Românească scriu în sec. 14 și 15: *Костѣк* Costea (1409), *Нѣнциѣ* Neanciu (1418), *Борѣк*, *Балѣк* Boreea, Balea (1431), *Бадѣк* Badea (1437), *Манѣк*, *Нѣгѣк* Manea, Neagoe (1451) *Сѣка* Seaca (1501), *Бѣжѣк*, *Гѣжѣк* Bunea, Gheață (sec. 15), *дѣжѣн*, *дѣжѣн* leagăn (sec. 15), și așa mai departe, — această însemnare a lui *ea*, *ia* eu *к* Românii n'au putut-o lua decât din graiul viu al Bulgarilor. Dela Muntenii ea a trecut la Moldovenii, căci și la aceștia găsim: *Крѣтѣк* Cirstea, *Оуѣкаѣтѣ* nom. Uncleato (1421), *Оанѣк* Oancea (1431), *Милѣк* Milea (1433), *Вѣлѣк* Vileea (1435), *Нѣгѣк* Neagoe (1437), *Нѣк* Pea (1442), *Нѣтѣкѣкѣнѣ* Nesticovici (1444), *Балѣк* *Сѣкѣк* Valea Seacă (1470).

Găsim însă în Moldova, — parte sub influența ortografiei rusești, în care *ia* se însemna cu *ѣ* și *ѣ*, parte poate și ca un rest de ortografie mediobulgară, în care adeseori *ѣ* înlocuiește pe *к*, când acesta are valoarea de *ea*, *ia* (după unii *ѣ*): *зѣакъ* = *зѣма* = *зѣми*, — ortografiile: *Андриашѣк* Andrieas (1393), *Грожа* Grozea, *Натѣдѣлѣ* Neatedul (1395), *Кѣста* Costea (1395, 1402), *Вѣлча* Vileea (1400), *Нѣстаѣкѣ* Nestatea, *Оуѣжалѣ* Ureacle (1407), *Вѣлча* Vileea, *Мирѣла* Mircea (1433), *Зѣлѣлаѣтѣ* nom. Uncleata (1434), sau: *Пѣатра* Pietra (1436), *Зѣлари* gen. Zbiara [Zbierea] (1468), sau *Пѣатра* Piatra (1435), *Зѣлари* gen. Zbiara [Zbierea] (1463), sau *Стѣпанѣк* Stoian (1404), *Нѣпанѣк* Pliș (1407).

ѣ = *ea*, *ia* și *к* = *ea*, *ia* sunt deopotrivă de vechi în Moldova și pot fi de aceeași origine, deși sunt mai înclinat a admite pentru *ѣ* = *ea*, *ia* o influență rusească. În tot cazul, *к* = *ea*, *ia* în scrierea muntenească și moldovenească ne dovedește cu siguranță dependența ortografiei chirilice românești de cea bulgărească.

O altă particularitate care atestă caracterul bulgăresc al ortografiei noastre chirilice e însemnarea sunetelor *ѣ* și *ѣ* din cuvintele românești cu *рѣ*, *лѣ*: două grupe de litere ce reprezentau în limba veche bulgărească și în cea mijlocie nasalele sonante *r* 1, sunete ce nu există în limba rusească. E adevărat că tot așa se însemnau nasalele sonante și în vechia ortografie sîrbească, până ce aceasta a adoptat cu vremea ortografia *р*, *л* simple; la noi însă *рѣ*, *лѣ* = *ѣ*, *ѣ* sunt luate dela Bulgari. Primul împrumut l-au făcut și acei Muntenii. De la aceștia au luat pe *рѣ*, *лѣ* Moldovenii, înlocuindu-le însă, cum se vede din exemplele citate mai sus, foarte adeseori cu *ѣ*, *ѣ*, o combinație proprie lor, din rusecul *ѣ* + *р*, *л*. Eată câteva exemple:

рѣ = *ѣ*: *а)* în Muntenia: *Вѣрѣнциѣ* Virbița, *Хрѣсѣмоуѣнциѣ* (sat) Hirsomunții (1387), *Тѣрѣшѣр* Tîrșgor (1413), *Сѣрѣса* Sîrbul (1418), *Тѣрѣкѣнѣ* Tîrgoviște (1418, 1437), *рѣжѣрѣкѣ* pîrgar, *рѣжѣлѣкѣ* pîrcalabii (1467), *Гѣрѣкала* Gîrbov, *Вѣрѣнциѣ* Birșeștii (1480), *рѣжѣмарѣ* cîrcimar (1480), *Сѣрѣса* Pîrvul, *гѣрѣла* gîrla (1490), *гѣрѣнѣ* gîrneț (1508).

Rareori am găsit pentru *ѣ* un simplu *р*: *Крѣтинѣ* Cîrstian (1501), sau *лѣ*: *Тѣрѣкѣнѣ* Tîrgoviște (1413), *Хѣрѣса* Hîrșea (1501), sau *ѣ*: *Зѣрѣнциѣ* Zîrșeștii (sec. 15).

б) în Moldova: *Вѣрѣлѣчѣ* Birlic (1421, 1434, 1436), *Гѣрѣкѣла* Gîrbovol (1443), *рѣжѣлѣла* pîrcalab (1443), *Крѣтѣкѣ* Cîrștea (1435), *Сѣрѣса* Sîrbul (1447).

Foarte rar găsește pe *р* singular: *Крѣтѣкѣ* Cîrștea (1421, 1437, 1439): foarte des însă *ѣ*, pentru care am dat exemple mai sus.

лѣ = *ѣ*: *а)* în Muntenia: *Вѣлѣканѣ* Vilecan (1437), *Вѣлѣканѣ* Vilecan (1451), *Вѣлѣкѣсѣки* Vileul (1496), *Вѣлѣчѣ*, *Вѣлѣчѣ* Vileea (sec. 15 și 1501).

б) în Moldova: *Вѣлѣнѣ*, *Вѣлѣчѣ* Vileea (1433, 1435), *Вѣлѣкана* Vilecan (1443).

Ortografiile Кирѣа Cirstea (1434), și Бѣаѣа Vileca (1435) ne arată că diecii moldoveni își frământau singuri mintea cum se pue mai bine pe hârtie grupele *ir, il*, ceoace câte-odată nu le reușea

În sfârșit, semnul *s=ds* nu l-au putut lua Români decât dela Bulgari, căci numai aceștia *s*, care în scrierea rusească și sîrbească reprezenta numeralul 6, avea valoarea fonetică *ds*, pe care o avuse și în limba vechie bulgărească. El se găsește foarte des și regulat întrebuintat în textele românești din sec. 16, acolo unde și astăzi dialectul moldovenesc pronunță *ds*; în documentele sec. 14 și 15 îl întâlnim foarte rar. Mi-am notat din documente dela 1435 și 1448 cuvintele *Мѣнзаѣи* Minzdași și *Мѣнзѣа* Minzul; aceleași cuvinte le-am găsit însă în documente dela 1434 și 1448 sub forma *Мѣнзѣа* Minzul și *Мѣнзаѣи* Minzași.

În Moldova semnul *s=ds* nu putea pătrunde de nicăeri decât din Bulgaria, se 'nțelege indirect, prin Țara Românească.

Concluziunile de căpetenie ale acestui studiu sunt următoarele două:

1. Alfabetul chirilic l-au împrumutat Români de la Bulgari: aceasta o dovedește, în mod precis și neîndoelnic, prezența semnelor *ж, љ, ѣ, ѝ, ѡ, ѣ, ѡ*, a lui *к=ca, ia*, a lui *р, љ, ѡ=ir, il* și a lui *s=ds*.

2. Acest împrumut s'a făcut, precum ne-o atestă valoarea fonetică a lui *ж* și *љ*, în sec. 14, sau cel mai de grabă la sfârșitul sec. al 13-lea. Primii împrumutatori au fost Muntenii, iar dela ei împrumutul a trecut la Moldoveni.

Epoca împrumutului coincide deci, în mod foarte natural, cu înființarea voevodărilor române din stânga Dunării și cu introducerea literaturii bulgărești la Români. O soluțiune mai potrivită a acestei chestiuni e greu de găsit.

J. Bogdan.

DIN VIAȚA RELIGIOASA A ROMÂNILOR

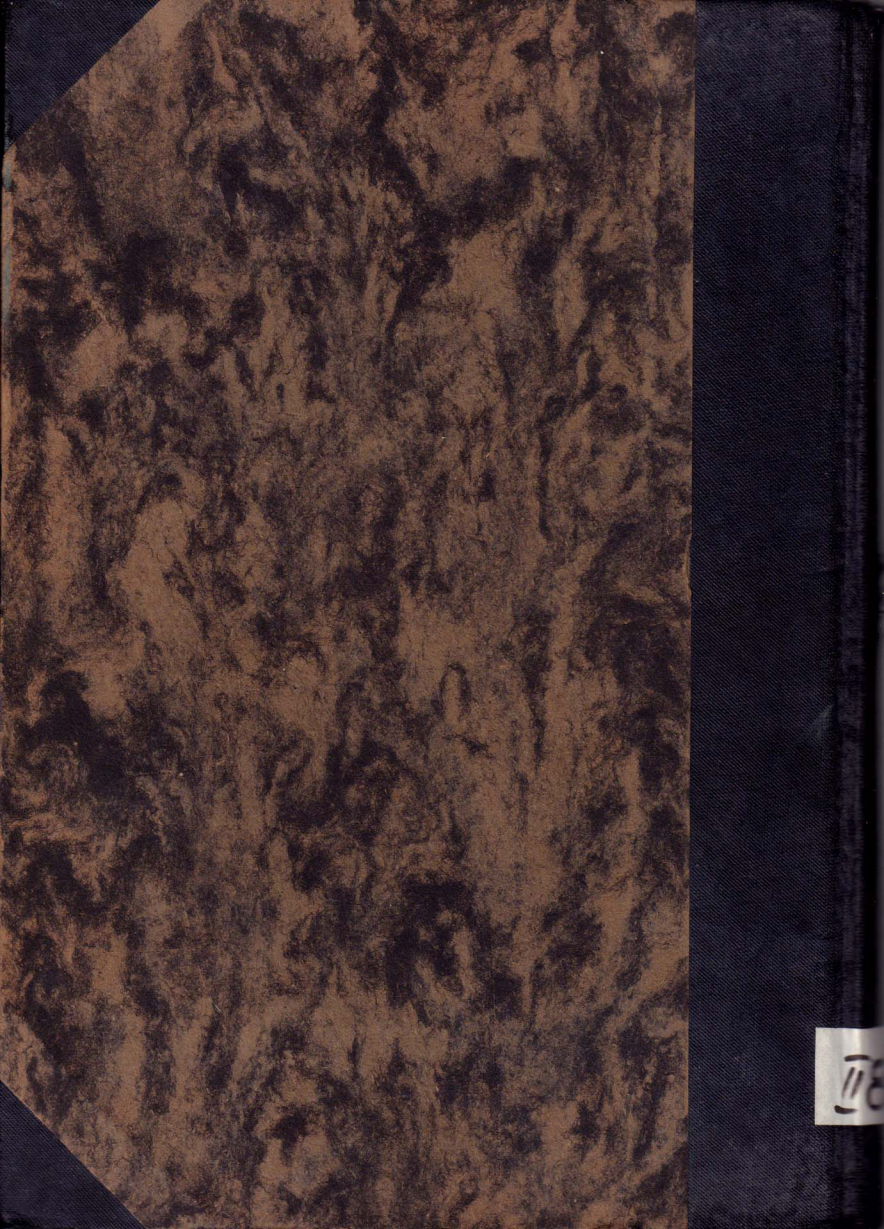
Se lățește pe fie-ce zi credința, că poporul românesc este indiferent în cât privește religiunea, că este o excepțiune unică între popoarele trecute și prezente. Spre a susține aceasta se citează *ospitalitatea acordată de Români ereticilor și fugarilor religioși*, care, alungați din țara lor și din celelalte țări creștine, își găseau adăpost în țările noastre; se mai aduce superstițiunile după care poporul nostru ar fi mai mult o *supraviețuire a poporului roman păgân* decât un popor creștin; se aduce *lipsa de sfinți români și scepticismul ce se crede că se observă în poporul de rând* chiar. Interpretarea faptelor citate o credem însă exagerată: așa, pentru a înțelege ospitalitatea românească, nu este nevoie să admitem ipoteza unui *popor extraordinar care simțea o adeverată repulsiune pentru teologie*; poate că influențe politice externe, trebuințe economice interne, lipsa de locuitori, răziri de invasiunile vecinilor sau căzuți în luptele de apărare, să explice ospitalitatea Românilui, mai ușor decât toleranța religioasă, care nu putea încăpea în mintea nedesvoltată a unui popor primitiv. Ast-fel de explicare și-ar găsi analogii chiar în țările unde au fost persecuțiuni religioase: nu numai idea religioasă înarma pe luptătorii credințelor vrăjmașe, ci și alt-fel de idei.—Superstițiunile și scepticismul apoi sunt fenomene generale comune tuturor popoarelor moderne și tuturor elaselor; explicarea lor ca și a lipsei de sfinți români, se gă-

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
<i>Amintiri din Junimea</i> de Iacob Negruzzi	1—19
<i>Fragment de Duiliu Zamfirescu</i>	20—21
<i>Cercului „Concursurilor Literare”</i> , (scrisoare) de N. Gane	22—26
<i>Une „intellectuelle” du Théâtre français: Pauline de Pompiliu Eliade</i>	27—42
<i>Spionul</i> , schiță trad. din armeneste de Gr. M. B.	43—52
<i>Sonet</i> de A. C. Cuza	53
<i>De cine a fost veis Dun?</i> de C. Litzița	54—61
<i>Andromache și Hector</i> , trad. din <i>Iliada</i> de G. Murau	62—65
<i>Conștiința socială</i> de C. Leonardescu	66—71
<i>O reflecție</i> de Ana Conta-Kernbach	72
<i>Unde-i Tinereța...</i> , poezie de A. C. Cuza	73
<i>Cugetări asupra istoriei</i> de Pompiliu Eliade	74—83
<i>Despre viața omenească</i> de E. H. M.	84—89
<i>În Neantul...</i> , poezie de N. Volenti	90
<i>Specialistul român</i> de A. Philippide	91—117
<i>Pe drezină</i> , novelă de I. A. Bassarabescu	118—157
<i>Epigrame</i> de Samson Bodnărescu	138
<i>Educațiunea după Babelais și Montaigne</i> de Xenophon C. Gheorghiu	139—153
<i>Un pretendent la tronul muntean: Dumitrașcu-Vodă Cercel de N. Iorga</i>	154—162
<i>Povestea Vulpei</i> (Cântul al XIII) de A. Naum	163—168
<i>Un veac de cercetări arheologice</i> de Teohari Antonescu	169—187
<i>Traducătorii români ai lui August de Kotzebue</i> de G. Bogdan-Duică	188—204
<i>Poezie nesfârșită</i> de Florian I. Becescu	205—206
<i>Tăria adevărului</i> de Gr. Taușan	207—210
<i>Psaltirea</i> , poveste de I. Pop Reteganul	211—218
<i>Zadarnic</i> , poezie de N. Volenti	219
<i>Asupra unui cas de morfologie geografică</i> de S. Mehedinți	220—235

<i>Pedagogie țărănească</i> de I. Paul	236—246
<i>Naturalismul stă în contradicție cu arta</i> de Ghiță Pop	247—256
<i>Critica Codrului</i> , poezie de Maria Cioban	257—261
<i>Scrisoare din Italia</i> de I. T. Mera	262—270
<i>Coadă Dracului</i> , legendă de I. D. Manolache	271—280
<i>Jocul Păpușilor și raporturile sale cu farsa Karagöz</i> de Lazăr Șăineanu	281—287
<i>Lângă tine</i> , melodie de A. Buiaciu (poezia de N. Volenti)	288—292
<i>Politica la noi</i> de N. N. Săveanu	293—302
<i>Lunca imaginară</i> de Const. Tomulescu	303—308
<i>Cântece populare</i> , cules de Const. N. Mateescu	309—310
<i>Din pricina unui câine</i> , schiță de Mar. Stroescu	311—323
<i>Influența mediului în producția operei de artă</i> de N. I. Basilescu	324—363
<i>Lui Titu Maiorescu</i> , poezie de Th. Șerbănescu	354—356
<i>Punerea unei probleme</i> de N. Mihăescu	357—358
<i>Doză corbe despre memorie</i> de G. C. Dragu	359—361
<i>Religiune și Filosofie</i> de M. Strajanu	362
<i>Scrisoarea unui Samoan</i> de St. D. Popescu	363—368
<i>Aforisme</i> de M. Strajanu	369—375
<i>E mult de atunci</i> , poezie de N. I. Basilescu	376—377
<i>Necvia de ideal</i> de C. Dimitrescu-Iași	378—390
<i>Fenomenul social</i> de P. Missir	391—395
<i>În auz</i> , poezie de Cesar I. Vergolici	396
<i>Proza lui C. Negruzzi</i> de D. Eyalceanu	397—409
<i>Importanța și metoda Istoriei economice a Românilor</i> de A. V. Gițiu	410—420
<i>Parfum d'April</i> , poezie de D. Nana	421
<i>Rolul ideilor în progresul social</i> (fragment) de P. P. Negulescu	422—446
<i>O jălă</i> de D. R. Rosetti	447—449
<i>Scrisoare din Germania</i> de I. A. Rădulescu	450—473
<i>Sori, pulbere de aur</i> poezie după Leconte de Lisle de D. Nana	474—475
<i>Stăroștia sepinicenișă</i> de George Popovici	476—482
<i>Despre turbările limbajului și în special despre scrierea specială</i> de Dr. G. Marinescu	483—493
<i>Toro nuptiale</i> , poezie de Cesar I. Vergolici	494
<i>Priviri asupra religiei și libertății de conștiință la Greci</i> de D. N. Burileanu	495—521
<i>Beția de cucinte și reclama</i> de D. N. Nădejde	522—536
<i>Ifigenia în Aulida</i> de Euripide, fragment trad. de P. Dulfu	537—538
<i>Căutarea minelor de fer în România</i> de D. Negreanu	539—541
<i>Soceja</i> de Const. Calmuschi	542—550
<i>Poezia privighetorii</i> de I. Maniu	551—572

<i>Statistica de Biron</i>	573—577
<i>Critica științifică</i> de Ștefan Orășanu	578—584
<i>Dela cine și când au împrumutat Românii alfabetul chirilic de I. Bogdan</i>	585—594
<i>Din viața religioasă a Românilor</i> de I. S. Floru	595—628
<i>Pe mare</i> , poezie de O. Carp	629—630
<i>Papa Formosus în tradiția noastră istorică</i> de D. Onciul	630—631
<i>Pe țâmpa</i> , poezie de G. Coșbac	632
<i>Din filosofia lui Spinoza</i> de Mihail Dragomirescu	633—659
<i>Cuprinsul</i>	661—663

118